

PERSPECTIVE NOI ÎN ISTORIOGRAFIA NOBILIMII BASARABENE DIN PERIOADA 1812–1918

CZU: 929.7"1812-1918"

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.24.2-73.12>Doctorand, asistent universitar **Sergiu BOȚOLIN**E-mail: sergiu.botolin@usm.mdORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4016-4133>

Universitatea de Stat din Moldova

NEW PERSPECTIVES IN THE HISTORIOGRAPHY OF THE BESSARABIAN NOBILITY FROM YEARS 1812–1918

Summary. In the past decade, there has been an increasingly evident interest in the Bessarabian nobility from the period 1812–1918, a phenomenon reflected in an increase of the number of researches, but also in the quality of scientific researches dedicated to the subject. This evolution indicates a significant shift in the paradigm of historical research, marking a transition towards a broader and deeper approach to the role of the nobility within the political, economic, and cultural context of the province. Thus, recent research transcends the classical limitations of analysis, moving towards a comprehensive exploration of the nobility's impact on various aspects of social and cultural life, thereby making significant contributions to a more complex and nuanced understanding of the history of the region.

Keywords: nobility, Bessarabia, historiography, research.

Rezumat. În deceniul trecut, a devenit din ce în ce mai evident interesul crescut pentru nobilimea basarabeană din perioada 1812–1918, fenomen ce se reflectă într-o creștere a numărului cercetărilor, dar și a calității cercetărilor științifice dedicate temei în cauză. Această evoluție indică o schimbare semnificativă în paradigma cercetării istorice, marcând o tranziție spre o abordare mai amplă și mai profundă a rolului nobilimii în cadrul contextului politic, economic și cultural al provinciei. Astfel, cercetările recente transcend limitările clasice ale analizei, îndreptându-se către o explorare comprehensivă a impactului nobilimii asupra diverselor aspecte ale vieții sociale și culturale, aducând astfel contribuții semnificative la o înțelegere mai complexă și mai nuanțată a istoriei regiunii.

Cuvinte-cheie: nobilime, Basarabia, istoriografie, cercetare.

În ultimul deceniu, s-a remarcat o creștere semnificativă a numărului materialelor științifice care abordează subiectul nobilimii basarabene din perioada 1812–1918, fie în mod explicit, fie tangențial. Această proliferare de studii reflectă un interes reînnoit pentru tematici anterior neglijate și poate fi atribuită mai multor factori. Printre aceștia se remarcă tendința fermă a cercetătorilor de a abandona analiza fenomenelor istorice printr-o lentilă ideologică, favorizând în schimb o abordare bazată pe principii general-umane. De asemenea, revenirea la temele proscrise în perioada regimului totalitar-comunist și accesul îmbunătățit la documentele de arhivă facilitează o reevaluare continuă și detaliată a proceselor și fenomenelor istorice specifice Basarabiei. Aceste evoluții nu fac decât să adauge straturi noi și profunde înțelegerii noastre asupra rolului elitei basarabene, contribuind astfel la o înțelegere mai nuanțată și complexă a istoriei spațiului pruto-nistrean. Studiile recente nu se limitează doar la aspectele politice și economice, ci analizează dimensiunile culturale și sociale ale influenței nobilimii din Basarabia.

Într-adevăr, problema nobilimii basarabene a fost oarecum neglijată anterior. În perioada postbelică, is-

toriografia marxistă descuraja cercetările ce puneau în lumină elitele sociale, acestea fiind considerate exponente ale dușmanului de clasă. Surprinzător, nici în primele decenii după declararea independenței Republicii Moldova studiul nobilimii din secolul al XIX-lea nu a fost încurajat. Perpetuarea acestei situații ne vorbește de o reticență de a reevalua contribuțiile nobilimii, percepută ca fiind aliniată la interesele imperiale ruse și, implicit, contrară aspirațiilor naționale românești. Totuși, rezultatele cercetărilor recente arată că evidențierea rolului nobilimii basarabene în viața politică, economică și culturală a provinciei oferă cercetătorilor o privire mai amplă, subliniind complexitatea contextului istoric. Astfel, în lumina noilor perspective istoriografice, considerăm că reevaluarea rolului elitei basarabene devine indispensabilă pentru o reconstrucție fidelă a trecutului, mai ales într-un context atât de complicat ca cel al Basarabiei în componența Imperiului Rus.

În cadrul acestui studiu, am examinat câteva lucrări importante din punctul nostru de vedere, publicate în ultimul deceniu, începând cu anul 2014, și care abordează diverse aspecte ale problematicei nobilimii

basarabene. O excepție notabilă este lucrarea lui Andrei Cușco și Victor Taki, publicată inițial în anul 2012 la Moscova [1]. Totuși, traducerea recentă a acestei lucrări la una dintre editurile de prestigiu din Republica Moldova a revitalizat interesul academic și a reînviat discuțiile privind conținutul său, de aceea nu ne-am permis să o omitem. Anul 2014 este sugestiv și prin prisma faptului că marchează începutul agresiunii militare a Federației Ruse asupra Ucrainei, un eveniment care a readus în prim-plan importanța cercetării raporturilor dintre Rusia și fostele sale periferii, fie în contextul perioadei imperiale ruse, fie al celei sovietice.

Lucrarea autorilor Victor Taki și Andrei Cușco dedicată Basarabiei în cadrul Imperiului Rus [1] relatează despre lipsa unei viziuni unitare din partea sistemului birocratic central, confuzie alimentată și de divergențele înțelegerii situației de pe loc. Se constată că și elita locală era scindată pe anumite probleme, apelând adesea la autoritățile centrale pentru soluționarea conflictelor interne. În abordarea autorilor, calitatea de subiect al unei periferii în contextul unui imperiu se întrevade în analiza multiplelor strategii de cooperare, integrare, manipulare și rezistență ce caracteriza raporturile comunităților locale cu centrul. Elitele locale nu mai par doar un simplu obiect al politicilor de la Petersburg, ci acționează ca subiect cu interese proprii, care variază în funcție de situație. Autorii analizează relatările vremii privind clivajul civilizațional între elita locală și cea centrală, accentuând poziția unor contemporani ai vremii, conform căreia starea morală a clasei supreme din Basarabia completamente corespundea cu practicile administrative din regiune. Remarcăm aici că autorii s-au bazat în mare măsură pe sursele din literatura rusă, astfel semnalăm o înclinare tendențioasă în analiza lor asupra situației din Basarabia.

Boierii basarabeni recunoșteau superioritatea culturală a reprezentanților elitei imperiale în calitate de purtători ai unei culturi aristocratice universale și general europene, dar nu superioritatea culturii ruse. În această privință, suntem de acord cu autorii, deoarece caracterul „civilizat” al Rusiei era într-adevăr unul superficial, afectând în principal segmentele superioare ale societății. Acest lucru a condus la faptul că nobilimea rusă era purtătoarea unei culturi superioare, dar străine într-o anumită măsură față de segmentele date ale societății.

Autorii explorează conceptul experimentului basarabean ca parte a unui proces mai amplu de transformare instituțională a Imperiului Rus în primele decenii ale secolului al XIX-lea. În același timp, evoluțiile din primul sfert de secol XIX au schimbat această per-

spectivă, or, dacă Capodistria vedea în noua regiune o vitrină a Imperiului Rus în regiune, iar Alexandru I considera Basarabia drept parte a periferiilor apusene și un element al încercării de reconfigurare a administrării imperiului, bazată pe noi principii, atunci pentru Voronțov, numit guvernator general în 1823, Basarabia era în primul rând o parte a Novorosiei ca spațiu de colonizare. De asemenea, autorii recomandă abordarea raporturilor Centru-Periferie într-o manieră civilizațională, conștientizând variațiile ce implică transferul cultural. Abordarea flexibilă asumată de *Noua Istorie Imperială* în studierea relațiilor Putere-Elite deschide noi perspective asupra evoluției elitei locale în spațiul pruto-nistean. Imperiul nu este identificat cu o structură monolitică, ci mai degrabă cu o rețea complexă de relații arbitrate de Centru, cu elemente asimetrice care poartă caracteristici distinctive din punct de vedere social, economic și cultural. Deși prezintă anumite carențe, cum ar fi utilizarea pe alocuri în mod excesiv a unor concepte filosofice precum fenomenologia lui Heiserlink, omiterea unor pasaje întregi din secolul al XIX-lea, trecând direct de la perioada autonomistă a Basarabiei la începutul secolului al XX-lea, ceea ce afectează coerența textului, totuși considerăm că această lucrare este una foarte importantă, anume din perspectiva nouă asupra raporturilor dintre centru și periferie și a rolului elitei locale în contextul dat. O recenzie detaliată a acestei lucrări a fost realizată de Virgil Pâslariuc [2].

Considerăm că examinarea istoriografică a temei propuse trebuie să continue cu istoricul Alexei Agachi, care s-a evidențiat în ultimul deceniu prin numeroase studii dedicate istoriei Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, explorând implicit problema relațiilor dintre elita locală și reprezentanții puterii centrale. Vom începe cu lucrarea care analizează *Așezământul pentru înființarea regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818* [3], document care a instituit o administrație mixtă, pe alocuri chiar confuză, bazată pe legislația rusă gubernială și tradițiile locale, utilizând atât limba română, cât și limba rusă. Autorul în mod pertinent observă că acest aranjament complicat a amplificat conflictele dintre nobilime și reprezentanții puterii centrale, care, în cele din urmă, au subminat funcționarea întregii administrații. De asemenea, autorul argumentează că noul regulament a diminuat autonomia Basarabiei, susținând această afirmație printr-o analiză detaliată a impactului implementării noului regulament și a consecințelor sale, care au condus la concluzia în cauză. Printre acestea, Alexei Agachi menționează subordonarea tuturor organelor administrative rezidentului plenipotențiar; diminuarea rolului guvernatorului civil și al guvernului regional; creșterea numărului funcționarilor ruși

în administrația locală; înființarea numeroaselor organe administrative rusești sau mixte; utilizarea extinsă a limbii ruse în administrație, provocând conflicte lingvistice. În același timp, autorul accentuează faptul că acțiunile de limitare a autonomiei au fost aprofundate și oarecum validate de caracterul provizoriu al sistemului administrativ instituit, care a creat multă instabilitate în administrația regională. Cu toate acestea, autorul argumentează faptul că Basarabia a reușit să păstreze o autonomie limitată și provizorie, cu un Consiliu Suprem având independență și o majoritate nobiliară. Legile și obiceiurile locale au fost parțial menținute, în special în domeniul dreptului civil și al protecției proprietății private. Limba română a rămas predominantă în procedurile judiciare, atât civile, cât și penale, precum și în administrația locală. Nobilimea a avut un rol esențial în alegerea funcționarilor regionali și locali, iar drepturile și obligațiile sociale au fost în mare parte confirmate, cu câteva excepții. Deși inițial structurat și progresist, sistemul administrativ conținea contradicții care au condus la subminarea sa, predominând particularitățile administrației guberniale ruse și accentuându-se procesul de rusificare a societății basarabene.

În cadrul investigației asupra dinamicii relațiilor dintre nobilimea basarabeană și autoritățile centrale sau reprezentanții acestora este revelator studiul aceluiași autor care examinează atitudinea nobilimii basarabene față de eforturile funcționarilor țariști de a submina autonomia Basarabiei în perioada 1813–1815 [4]. Studiul încearcă să elucideze care dintre dezideratele nobilimii basarabene au fost acceptate de autoritățile țariste; care au fost respinse sau ignorate și motivele din spatele acestor decizii. De asemenea, studiul abordează o perspectivă interesantă, și anume modul în care anumite cerințe ale nobilimii au fost acceptate doar parțial, într-o formă modificată, distorsionând de fapt sensul inițial. Considerăm extrem de pertinentă precizarea autorului, conform căreia unele revendicări manifestau un caracter general, reflectând aspirațiile întregii populații, în timp ce altele vizau doar anumite aspecte ale unei categorii sociale. Prin urmare, se subliniază faptul că societatea basarabeană, așa cum era de așteptat, dar aspect adesea neglijat în alte cercetări, nu era o structură monolitică în dorințele sale, ci o conglomerare de grupuri de interese uneori antagoniste. Autorul încheie studiul cu o sistematizare foarte reușită a revendicărilor nobilimii basarabene față de puterea centrală.

O continuare logică a cercetării de mai sus este și studiul lui Alexei Agachi care examinează misiunea lui P.P. Svinin în Basarabia din septembrie 1815 – aprilie 1816 [5]. Studiul evaluează rapoartele trimise de Svi-

nin către autoritățile din Petersburg și impactul acestora asupra politicii țariste față de Basarabia. Autorul subliniază că relațiile amicale dintre Svinin și nobilimea locală într-adevăr au alimentat speranțele nobililor că cererile lor vor fi auzite și că legile și obiceiurile locale vor fi respectate. Deși Svinin s-a confruntat cu opoziția lui Harting și a susținătorilor săi, inclusiv cu boieri moldoveni care încercau să-l discrediteze, el a reușit totuși să furnizeze informații valoroase. Cu toate acestea, autoritățile ruse au continuat politica de omogenizare aplicată în Basarabia. În concluzie, autorul relevă că inspecția lui Svinin a avut și consecințe benefice pentru Basarabia, inclusiv recunoașterea legilor și obiceiurilor locale, dar susținerea sa pentru nobilimea basarabeană a fost limitată și condiționată de interesele țarismului și ale haznlei ruse.

În perspectiva relațiilor dintre nobilimea locală și guvernul central, prin intermediul reprezentanților săi din Basarabia, se înscrie și studiul lui Alexei Agachi ce investighează implicarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza în organizarea administrației Basarabiei în perioada 1812–1813 [6]. Autorul argumentează că administrația provizorie creată de Sturdza nu respecta legile și obiceiurile locale, contrar unor percepții din istoriografie, concluzionând că activitatea contradictorie a lui Sturdza a fost determinată de imperfecțiunile Regulamentului din 1812; lipsa de experiență administrativă; influența guvernanților țariști; absența unui cod de legi locale sistematizate; durată scurtă a guvernării; izolarea Basarabiei de Moldova și includerea în Imperiul Rus; preferințele personale ale lui Sturdza. După ce a părăsit Moldova și a adoptat supușenia rusă, Sturdza a devenit un funcționar devotat autorităților ruse, prioritizând interesele țarismului în detrimentul celor ale locuitorilor Basarabiei.

O altă cercetare valoroasă a aceluiași autor se concentrează asupra acțiunilor guvernului Imperial Rus care au dus la lichidarea autonomiei Basarabiei [7]. Aici, Alexei Agachi subliniază că în literatura istorică de specialitate există informații fragmentare privind particularitățile administrative și privilegiile acordate Basarabiei după lichidarea autonomiei, conform prevederilor Așezământului administrării regiunii Basarabia din 29 februarie 1828, dar lipsesc informații referitoare la anularea acestora de către guvernul țarist în perioada 1828–1868, subliniind necesitatea elucidării problemei date. Se observă că și după anul 1828 au continuat să existe anumite particularități administrative și privilegii locale în Basarabia. Cu toate acestea, politica guvernului țarist era îndreptată spre transformarea Basarabiei într-o gubernie și rusificarea teritoriului, proces care a evoluat pe parcursul mai multor decenii și a fost influențat de diverși factori externi.

Cercetările sus-menționate ale istoricului Alexei Agachi sunt încununate de lucrarea intitulată *Basarabia sub regim țarist (1812–1868)* [8], care se distinge prin analiza critică exhaustivă și perspectiva holistă cu care abordează sistemul administrativ din regiunea Basarabia într-un cadru temporal determinat. Prin studiul meticulos, autorul reușește să contureze o imagine complexă și profundă a modului în care a funcționat sistemul de administrare în această perioadă crucială, evidențiind atât aspectele esențiale de reglementare, cât și influența determinantă a figurilor-cheie ale epocii, precum P. Svinin, I. Harting, A. Bahmetev și M. Voronțov. Totodată, autorul se angajează într-o analiză critică asupra multor cercetări care s-au făcut până acum și care tratează superficial sau deopotrivă prea tendențios anumite aspecte ale problematicii Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. Fiecare capitol al lucrării conține informații valoroase, furnizând o perspectivă detaliată asupra conflictelor dintre elita locală și funcționarii numiți de Centru, relevând cu atenție manifestările de opoziție ale elitei locale față de politicile impuse. Prin această analiză critică, lucrarea dezvăluie relația tensionată dintre Centru și Periferie, ilustrând lupta pentru menținerea autonomiei și influenței locale. Un aspect important al lucrării îl constituie analiza cu privire la caracterul limitat și formal al principalelor instituții administrative din Basarabia în această perioadă. Autorul subliniază aspectele de fațadă și constrângerile care au limitat eficiența acestor instituții.

Istoricul Valentin Tomuleț, în lucrarea cu caracter enciclopedic *Basarabia în epoca modernă (1812–1918), instituții, regulamente, termeni* [9], oferă o analiză a raporturilor Centru – Periferie și a influențelor acestora asupra elitei locale, preponderent printr-o abordare instituțională sau cea a cadrului regulator. Adicional prezentării unui istoric al apariției instituțiilor nobiliare și a celor în care pătura superioară avea competențe importante, autorul oferă o descriere detaliată a mecanismului de funcționare a acestora. Cercetătorul consideră că în condițiile în care societatea rusă era în pragul marilor transformări, în contextul unei raționalizări a relațiilor sociale, impuse de descompunerea sistemului vechi, administrația imperială urmărea să creeze în Basarabia o puternică și fidelă bază socială pe care avea s-o constituie *boierii* moldoveni. Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818, „...nobililor (boierilor – V.T.) li se acordă în egală măsură drepturile și privilegiile ce le sunt acordate nobilimii ruse, cu păstrarea concomitentă a privilegiilor vechi moldovenești ... Confirmând drepturile și privilegiile de odinioară ale boierilor, administrația imperială s-a străduit să-i

atrage de partea sa, acordându-le pământuri și diferite privilegii. Concomitent, în Basarabia au primit impunătoare proprietăți funciare mai mulți funcționari și nobili ruși” [9, p. 109]. În pofida afirmației, potrivit căreia țarismul a căutat, prin diferite mijloace și căi, să atragă de partea sa nobilimea basarabeană, autorul consideră că încadrarea în rândurile nobilimii ruse a necesitat nu doar timp, dar și eforturi mari din partea familiilor boierești din Basarabia, care urmau să confirme nu numai noblețea, rudenia, titlurile boierești, dar și dreptul de proprietate asupra pământului pe care îl dețineau până la anexare [9, p. 110].

Concomitent, autorul atrage atenția asupra statutului specific al mareșalului nobilimii din Basarabia, care, pe de o parte, fiind ales de nobilimea locală, era exponentul intereselor acestei stări sociale, iar, pe de altă parte, lui i se atribuia calitatea de funcționar al statului și era obligat să depună jurământ de credință față de statul rus, procedură, de altfel, obligatorie pentru orice funcționar angajat în serviciul de stat. În contrast cu nobilimea din Europa de Vest, care beneficia de o libertate de acțiune deplină în raport cu regalitatea, nobilimea rusă era caracterizată printr-o dependență la fel de profundă față de Putere. În Rusia nu posesiunile, ci serviciul constituia semnul distinctiv al apartenenței la nobilime [9, p. 382].

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, conform observațiilor istoricului V. Tomuleț, mentalitatea boierimii basarabene a suferit modificări semnificative. Aceste schimbări au fost influențate în mare măsură de noul regim de dominație instaurat în provincie, care a fost determinat de un complex de factori interconectați. Astfel, teritoriul anexat a fost desprins din cadrul sistemului social, economic și politic existent și a fost silit să se integreze în cadrul sistemului rusesc. În paralel, integrarea boierilor locali în nobilimea rusă a reprezentat o provocare semnificativă, impunându-le acestora obligația de a furniza în mod repetat documente care să ateste statutul lor nobiliar. A fost necesar ca aceștia să certifice nu doar nobilimea și titlurile boierești, ci și dreptul lor asupra proprietăților funciare deținute anterior anexării. În vederea menținerii drepturilor și privilegiilor lor, boierii au fost nevoiți să învețe limba rusă, să se înrudească cu noii sosiți, să-și continue studiile în instituțiile de învățământ din Rusia și să accepte funcții în cadrul instituțiilor locale și regionale. Prin aceasta, ei au contribuit la promovarea politicii coloniale a imperiului în teritoriul anexat, fenomen ce a exercitat un impact negativ asupra spiritului național. De asemenea, modificările în sistemul de proprietate nu pot fi ignorate. Deși boierilor moldoveni li s-a recunoscut dreptul la proprietate, unii dintre ei au fost constrânși să facă

concesii și să cedeze o parte din proprietățile lor ca urmare a căsătoriilor cu ruși. Astfel, au fost nevoiți să renunțe la anumite drepturi și privilegii de odinioară, cedând poziții altor străini și să accepte cu dificultate noul regim de dominație. Ca rezultat, elita locală a pierdut controlul economic asupra regiunii, întrucât administrația imperială rusă utiliza toate veniturile în propriul său interes [9, p. 110].

Istoricul Vladimir Morozan elaborează o serie de studii, bazate pe cercetările arhivelor imperiale, în care analizează alegerile nobiliare din anii 1824, 1830 și 1840, în cadrul Adunării Deputaților Nobilimii [10], activitatea Comisiei de revizuire a hotărârilor emise de Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia [11], proprietatea nobilimii și evoluția acesteia sub dominație țaristă [12] etc. O altă lucrare semnată de Vladimir Morozan, dedicată nobilimii din Basarabia [13], reprezintă o contribuție semnificativă la studiul istoriei Basarabiei și al evoluției nobilimii locale în cadrul Imperiului Rus. Analiza atentă și meticuloasă a autorului asupra instituțiilor de administrare înființate în regiune după anexarea sa la Imperiul Rus conferă lucrării o importanță deosebită, contribuind la înțelegerea proceselor de transformare socio-politică și administrativă a Basarabiei într-un context istoric nou, cel imperial. Unul dintre aspectele notabile ale lucrării este focusarea pe modul în care s-a produs inserția Basarabiei și a provocărilor întâmpinate, evidențiind lacunele și ambiguitățile care au însoțit acest proces complex.

Un segment important al lucrării este dedicat nobilimii basarabene și modului în care aceasta s-a format și organizat în cadrul contextului imperial. Autorul analizează parcursul elitei locale în ceea ce privește legiferarea statutului său și relația cu autoritățile imperiale, inclusiv cu reprezentanții săi locali. Sunt utilizate mărturii și documente, în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru a reconstitui modul de viață, preocupările și relațiile nobililor basarabeni, oferind o imagine detaliată a cotidianului lor. Al doilea volum al lucrării, un laborios studiu prosopografic, constituie o resursă valoroasă pentru cei interesați de biografiile celor mai însemnați reprezentanți ai neamurilor nobiliare basarabene. Prin examinarea atentă a diverselor aspecte ale biografiilor acestor personalități, cum ar fi evoluția lor în cadrul ierarhiei sociale, putem trage concluzii semnificative cu privire la funcționarea mecanismelor de recompensare a supușilor loiali. De asemenea, se poate analiza dacă ascensiunea în carieră a acestora a fost determinată de afinitățile personale sau de alți factori intrinseci.

O analiză succintă a lucrării lui V. Morozan a fost realizată de cercetătorul Dinu Poștarencu, în care

acesta concluzionează că, deși s-au strecurat anumite inadvertențe, monografia lui Vladimir Morozan se remarcă prin excelență. Dinu Poștarencu consideră că după apariția, în 1912, a cărții lui Alexandru Krupenski, în paginile căreia este prezentată o scurtă istorie a nobilimii basarabene, un alt studiu extensiv și bine documentat asupra acestei teme nu a fost elaborat până în momentul apariției monografiei lui V. Morozan [14].

Cercetătoarea de la Chișinău Cristina Gherasim a dedicat numeroase lucrări, inclusiv o teză de doctorat, evoluției nobilimii basarabene în secolul al XIX-lea [15], atât sub unghiul schimbărilor în statutul politic și socio-economic, cât și al transformărilor de mentalitate ale elitelor locale ce s-au produs sub influența politicilor imperiale ale administrației țariste.

În articolul dedicat integrării șleahței poloneze în nobilimea din Basarabia [16], Cristina Gherasim, folosind documente de arhivă, cercetează un aspect important al politicii de colonizare, și anume acțiunile de infiltrare a nobililor ruși și a altor străini în rândul elitei basarabene în secolul al XIX-lea. Astfel, autoarea demonstrează că, deși membrii șleahței poloneze trebuiau să treacă prin același proces de confirmare a nobleței ca și membrii elitei basarabene, în realitate, pentru cei dintâi acest proces era adesea simplificat. Deciziile Adunării Deputaților Nobilimii din Podolia erau adesea validate la Chișinău. Totuși, existau cazuri în care unii polonezi nu reușeau să obțină confirmarea nobleței, în ciuda acestor precedente. Autoarea concluzionează că politica imperială rusă a generat schimbări semnificative în componența etnică a nobilimii din Basarabia. Inițial majoritari, nobilii locali au devenit o minoritate, fiind înlocuiți de o nobilime nouă, formată din ruși, armeni, greci, polonezi și alții, care își confirmau titlurile prin cumpărarea și falsificarea documentelor. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, nobilimea autohtonă a fost restrânsă atât numeric, cât și în drepturi, ceea ce a condus la rusificarea și deznaționalizarea acestei stări sociale. Concluzii similare se regăsesc și în studiul cu privire la încadrarea alogeniilor în rândurile nobilimii din Basarabia [17].

Subiectul este aprofundat într-un alt studiu al aceleiași cercetătoare despre dinamica și structura etnică a nobilimii din Basarabia [18]. Autoarea subliniază că, pe parcursul secolului al XIX-lea, nobilimea din Basarabia a cunoscut o creștere numerică semnificativă. În 1817, se atestau 836 de nobili, iar până la Recensământul populației din 1897, acest număr a crescut la 21.864. Analiza statistică a dinamicii numerice a nobilimii basarabene în acest interval relevă o schimbare favorabilă nobililor ereditari. La începutul perioadei, aproximativ 25% din nobilime era formată din nobili

ereditari și 75% din nobili personali, dar până în 1897, proporțiile s-au modificat la 53,9% nobili ereditari și 46,1% nobili personali. Autoarea concluzionează că această creștere numerică, împreună cu schimbările structurale și etnice din secolul al XIX-lea, a determinat o metamorfoză profundă a mentalității nobilimii basarabene. Transformările s-au reflectat în percepțiile asupra identității și alterității, în reprezentările despre lume, precum și în atitudini, sensibilități și modele de comportament cotidian și monden.

Într-un alt studiu laborios documentat [19], Cristina Gherasim analizează influența legislației imperiale ruse asupra statutului nobilimii basarabene, în sensul modificărilor suportate urmare a integrării tot mai pronunțate a Basarabiei în sistemele imperiale. Cercetătoarea subliniază că, deși formal, elita basarabeană a fost echivalată cu nobilimea rusă, în realitate aceasta a fost marginalizată și limitată în drepturi prin diverse metode și în numeroase ocazii. Funcțiile administrative importante erau acordate străinilor sau doar celor care își demonstrau cu fervoare loialitatea față de puterea centrală, ceea ce a condus la dispersarea nobilimii locale. În concluzie, legislația imperială a marginalizat și restrâns drepturile nobilimii basarabene, atribuind funcțiile administrative străinilor sau basarabenilor loiali, ceea ce a determinat dispersarea și înjosirea acestei categorii sociale.

Cu privire la problema mentalităților nobilimii basarabene [20; 21], Cristina Gherasim constată că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Basarabia a cunoscut schimbări semnificative în identități și mentalități, mai ales în rândul elitelor. Totuși, structurile mentale tradiționale au persistat, determinând o dualitate în comportamentul nobililor: între adaptarea la ideile progresiste ale administrației țariste și menținerea tradițiilor în viața privată. Această dualitate reflectă complexitatea proceselor sociale din Basarabia secolului al XIX-lea. Problema în cauză a fost analizată anterior într-un alt studiu despre identitatea nobilimii basarabene [22], în care autoarea Cristina Gherasim a evidențiat că, deși elita basarabeană s-a integrat activ în sistemul administrativ țarist pentru a beneficia de drepturile și privilegiile specifice, ea și-a păstrat totuși identitatea națională. Această constatare este susținută de datele din arhive, scrierile contemporane, notițele și comentariile contemporanilor autohtoni și străini. Identitatea națională s-a manifestat prin păstrarea titulaturii tradiționale, semnarea documentelor în paleografie moldovenească, conflictele recurente cu autoritățile imperiale și cu armata țaristă, opoziția față de influența străinilor în diverse domenii sociale și politice, precum și prin apărarea legislației și a limbii autohtone, a obiceiurilor și tradițiilor românești,

comunicarea în limba română și aprecierea muzicii lăutărești. Astfel, nobilimea a avut un rol semnificativ în promovarea identității și conștiinței naționale, în afirmarea latinității și a romanității basarabenilor, în recunoașterea limbii române ca limbă autentică și în evidențierea continuității istorice cu Țara Moldovei până la momentul anexării.

Lucrarea *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812–1861)* [23] reprezintă o sinteză remarcabilă a cercetărilor realizate de Cristina Gherasim, îmbogățită cu aportul istoricului Valentin Tomuleț. Deși aparent se concentrează asupra relațiilor dintre nobilii basarabeni și țiganii din Basarabia, studiul se dovedește a fi o analiză complexă și bine documentată a contextului social, politic și cultural al acelei perioade. Autorii încep cu o prezentare aproape exhaustivă a nobilimii basarabene, poziționând-o în contextul celor două identități limitrofe – boierimea moldovenească și nobilimea rusă, din care aceasta și-a extras elementele constitutive. O asemenea abordare oferă cititorilor înțelegerea profundă a evoluției și caracteristicilor specifice ale nobilimii din Basarabia, incluzând dificultățile întâmpinate de претенденții basarabeni în a-și legaliza statutul nobiliar. În acest sens, concluziile cercetătorilor dezvăluie o atitudine discriminatorie din partea autorităților ruse față de elita basarabeană.

Lucrarea descrie minuțios activitatea socială a elitei basarabene prin participarea acesteia în instituțiile reprezentative, demonstrând caracterul corporatist al nobilimii. În același timp, autorii atrag atenția asupra caracterului neomogen al grupului social, evidențiind animozitățile dintre diferitele „partide” nobiliare, observație care adaugă un strat suplimentar de complexitate analizei, arătând că nobilimea basarabeană nu era nicidecum bloc monolitic, ci un grup social dinamic și diversificat. În ceea ce privește raporturile dintre nobili și țigani, lucrarea scoate în evidență statutul ingrat al țăganilor în acea perioadă, aceștia fiind percepuți ca obiecte personale. Chiar titlul cărții reflectă această realitate, plasând relația dintre nobilimea basarabeană și țigani într-un arhetip al raporturilor sociale de tip stăpân-sclav. Originală este explorarea acestei relații și prin prisma conceptului de alteritate, subliniind rolul pe care percepția în cauză l-a jucat în construirea identităților și în stabilirea rolurilor sociale. Astfel, prin abordarea sa detaliată și bine documentată, lucrarea se afirmă ca o contribuție semnificativă la înțelegerea istoriei sociale și politice a Basarabiei.

O contribuție istoriografică de excepție, premiată de Academia Franceză, aparținând cercetătoarei Stella Ghervas [24], scoate în evidență cercul cel mai influent care în primii ani de dominație țaristă în Basarabia a fost responsabil de formularea și articularea politici-

lor Centrului față de provincia proaspăt anexată. Acest cerc era grupat în jurul primului guvernator civil al Basarabiei, Scarlat Sturdza, boier de prim rang din Divanul Moldovei, expatriat după tratatul de la Iași din 1792 în Rusia, apoi plecat la Sankt Petersburg, unde și-a făcut relații în persoana amiralului Ciceagov, care l-a introdus la Curte. Din cercul său de relații va ieși tânărul diplomat Ioan Capodistria, care va deveni responsabil pentru „construirea” noii provincii. Fiul său, Alexandru Sturdza, la rândul său, reprezentant al noii nobilimi basarabene, va deveni unul dintre arhitecții și ideologii sistemului Congresului de la Viena.

În concluzie, studiile recente apărute în istoriografia Republicii Moldova scot în evidență rolul extrem de important al nobilimii basarabene ca factor determinant din punct de vedere economic, social și cultural, fapt ce le permite cercetătorilor o mai bună și amplă (*deeper and broader*) înțelegere a istoriei regiunii. Mai mult decât atât, interesul sporit pentru această tematică reflectă o schimbare în paradigma de cercetare istorică, orientată acum spre o înțelegere mai complexă și multidimensională a trecutului. Această reflecție istoriografică poate reprezenta un suport în dezvoltarea cercetărilor ulterioare privind rolul și poziția nobilimii basarabene în contextul evenimentelor asociate integrării Basarabiei în Imperiul Rus. De asemenea, prezentul studiu constituie o componentă esențială a investigației pe care ne propunem să o realizăm în cadrul unei teze de doctorat sub coordonarea istoricului Virgiliu Pâslariuc, abordând tematica relațiilor centru-periferie, cu o atenție deosebită asupra strategiilor de cooptare a elitelor basarabene în intervalul 1812–1828.

BIBLIOGRAFIE

1. Kushko A., Taki V., (pri uchastii Groma, O.). Bessarabiya v sostave Rossiyskoy imperii (1812–1917), seriya Historia Rossica / Okrayny Rossiyskoy imperii. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2012. 400 s. (ediția românească, Cușco, A. Taki, V., Basarabia în componența Imperiului Rus (1812–1917), trad. V. Ciornei, Chișinău: Cartier, 2024. 420 p.
2. Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: Archiva Moldaviae, Vol. VII, Iași: 2015, 337–391.
3. Agachi, A. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, 2014, nr. 3(34), 127–137.
4. Agachi, A. Poziția nobilimii basarabene față de tentativele funcționarilor țariști de a suprima autonomia Basarabiei în anii 1813–1815. În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, 2015, nr. 3(38), 115–122.
5. Agachi, A. Misiunea lui P.P. Svinin în Basarabia (septembrie 1815 – aprilie 1816). În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, 2016, nr. 4(43), 100–106.
6. Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812–1813). În: Revista de Istorie a Moldovei, 2017, nr. 1(109), 71–93.
7. Agachi, A. Lichidarea de către guvernul țarist a particularităților administrative și privilegiilor regiunii Basarabia în anii 1828–1868. În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, 2019, nr. 3(54), 69–76, doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3525116>
8. Agachi, A. Basarabia sub regim țarist (1812–1868): (Administrație și politică). Chișinău: Pontos, 2022. 422 p.
9. Tomuleț, V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918), instituții, regulamente, termeni, ed. a II-a. Chișinău: Lexon-Prim, 2014. 672 p.
10. Morozan, V. Dvoryanskoe Obshchestvo Bessarabii v doreformennyye gody. În: Studii de arhondologie și genealogie, vol. II, Chișinău, 2014, 8–18.
11. Morozan, V. Komissiya po revizii deystviy bessarabskogo deputatskogo sobraniya. În: Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Seria Nouă. Vol. VIII (XXIII), 2014, nr. 2, 161–168.
12. Morozan, V. Iz istorii dvoryanskogo zemlevladieniya v Bessarabii. În: Studii de arhondologie și genealogie, vol. III, Chișinău, 2015, 33–46.
13. Morozan, V. Bessarabiya i ee dvoryanstvo v XIX v. – nachale XX v.: v 2 t, 2018 (ediția românească, Morozan V., Basarabia și nobilimea ei în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, traducere din rusă de V. Ciornei, Chișinău: Cartier, 2023. 2 vol.).
14. Poștarencu, D. O monografie amplă despre nobilimea Basarabiei. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2018, nr. 4(116), 138–147.
15. Gherasim, Cristina. Evoluția nobilimii din Basarabia sub dominație țaristă: statutul social-economic și mentalități colective (1812–1837), Chișinău, 2018 (teză de doctor în istorie), [online] http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53372/gherasim_cristina_thesis.pdf (consultat: 07.05.2024).
16. Gherasim, Cristina. Încadrarea șleahței poloneze în rândurile nobilimii din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. (Cazul familiilor de nobili Celinski și Cernilev/Cernelevski). În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice), 2015, nr. 4(84), 110–116.
17. Gherasim, Cristina. Încadrarea alogenilor în rândurile nobilimii din Basarabia – o politică imperială de de-naționalizare. În: Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații, Ed. 1, 17 noiembrie 2016, Chișinău. Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, Ediția 1, 25–26.
18. Gherasim, Cristina. Dinamica și structura etnică a nobilimii din Basarabia în secolul al XIX-lea. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice), 2017, nr. 10(110), 140–158.
19. Gherasim, Cristina. Aspecte privind influența legislației țariste asupra statutului nobilimii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Tyragetia. Serie nouă, 2016, nr. 2(25), 173–186.
20. Gherasim, Cristina. Mentalități colective ale nobilimii din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În:

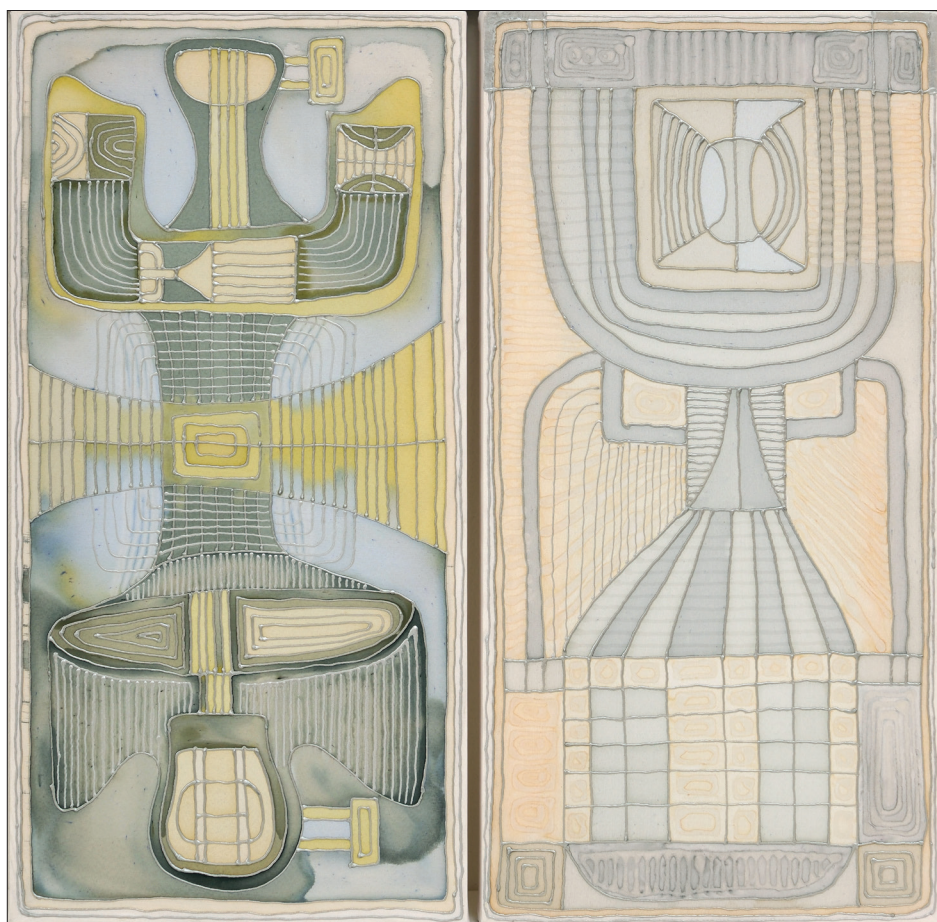
Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, 2022, nr. 4(67), 81-88.

21. Gherasim, C. Impactul regimului de dominație țarist asupra mentalității colective a nobilimii din Basarabia în primele decenii după anexare. În: În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor V. Tomuleț / Universitatea de Stat din Moldova: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”; editor: C. Manolache; coordonator: Liliana Rotaru; responsabil de ediție: Cristina Gherasim. – Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2022, 531-547.

22. Gherasim, Cristina. Identitatea națională a nobilimii basarabene sub regim de dominație țarist. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice), 2017, nr. 4(104), 60-70.

23. Gherasim, Cristina, Tomuleț, V. Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812–1861), Chișinău: Lexon-Prim, 2021. 584 p.

24. Ghervas, St. Reinventarea tradiției. Alexandru Stur-dza și Europa Sfintei Alianțe, traducere din franceză de Gabriela și Al. Șiclovan, Chișinău: Cartier, 2014. 600 p.

Tatiana Vatavu. *Între timp II*, 2024, tehnică mixtă, 500 × 500 mm.